

[HOME](#) • [Life & Works](#) • [About the Society](#) • [Membership & Donations](#) • [Publications](#) • [Events](#) • [Links](#)

[Home](#) >> [Society.org](#) >> [Worldwide](#) >> [SWEDEN](#) >> Zachrisson, Wald. William Morris: Strödda Drag ur Hans Liv. - The William Morris Society U.S.

Zachrisson, Wald. *William Morris: Strödda Drag ur Hans Liv.*

Zachrisson, Wald. *William Morris: Strödda Drag ur Hans Liv.* Tillvaro: Zachrissons Boktryckeri, 1926.

This text is also available in printer-friendly **Rich Text** format (2.41 MB). The text was scanned from an original owned by Florence Boos, and was copy-edited and prepared for online re-publication by Thomas J. Tobin.

[vii] WILLIAM MORRIS
STRÖDDA DRAG
UR HANS LIV OCH VERKSAMHET
ETT FÖREDRAG
AV
Wald. Zachrisson
UTGIVEN MED ANLEDNING AV WALD.
ZACHRISSONS BOKTRYCKERI A.-B:S
40-ÅRIGA TILLVARO

[viii] FÖRORD

DEN 27 februari 1926 har fyratio år förflutit från den dag då Wald. Zachrisson etablerade sig såsom boktryckare i Göteborg. Det har varit undertecknads önskan att hugfästa denna jubileumsdag med ett litet minne, avsett att utdelas dels till dem som äro anställda i det av min fader grundade företaget och dels till hans personliga vänner inom och utom boktryckerifacket.

Jag har icke kunnat tänka mig någon lämpligare form än denna lilla bok, som innehåller texten till ett föredrag över William Morris, hållet i sällskapet Gnistan i Göteborg den 14 januari 1908.

Manuskriptet verkar ej fullständigt och likaså saknas tydligen avslutning. Emellertid har jag ej velat göra varken ändringar eller tillägg.

Till herr Axel Nordell, som hjälpt mig med illustrationer och utstyrsel, framför jag härmed ett hjärtligt tack.

Göteborg i mars 1926
BRUNO ZACHRISSO

[9] *Motto:* «Jag är en konstnär eller en arbetare med allvarlig vilja att använda den förmåga jag möjligen äger och fast besluten att icke, om jag kan undvika det, göra något dåligt.»

—±Morris

Att skildra William Morris' liv och verksamhet under den korta tid, som är tillmätt för ett föredrag, är hart när omöjligt. Jag skall dock söka lämna en, om ock ytterst ofullständig bild av denne man, som med all säkerhet var en av det förra århundradets ädlaste och mest begåvade personligheter. Vid samlandet av mina tankar och minnen, som äro fästade vid William Morris' namn, komj ag att tänka på vad Goethe säger i Torquato Tasso, V:te [sic] akten:

«Ich habe viel gethan und keine Mühe
Und keinen Fleiss gespart, allein es bleibt
Zuviel mir noch zurück.»

William Morris förenade hos sig konstnären, hantverkaren, skalden, författaren, socialpolitikern och mecenaten med boktryckaren-bokförläggaren.

Han var samtidigt fabrikant,—konstnär och hantverkare voro för honom synonyma begrepp—tecknare och skapare av mönster och modeller för flera konstindustriella yrken. Dessa senare voro tillverk-[10] ning av tapeter, textila vävnader, broderier, gobeliner och mattor, keramik och finare möbler samt färgeri, tygtryckeri och glasmåleri. Lägges härtill hans verksamhet som lärare och föreläsare, socialpolitisk ledare, kalligrafisk textare, dekoratör och illuminatör samt sist och icke minst hans egenskap av konstboktryckare, så hava vi en ungefärlig bild av denna jätteverksamhet, som kan synas kräva fern eller sex personers fulla kraft.

Ensamt hans verksamhet som pånyttfödare av den härliga medeltida boktryckarkonsten skall helt visst göra hans namn odödligt.

En av mina vänner beskriver sitt intryck av Morris vid ett besök i hans hem i Hammersmith vid Thamsen ungefär sålunda: «Man skulle väl tro att denne förmögne man, som ägde en av de största dekorationsfirmorna i London, därtill konstindustriella verkstäder och väverier av olika slag samt ett eget boktryckeri, varest de dyrbaraste böcker framställdes,—att han skulle uppträda som en engelsk stram affärsman i korrekt form och elegant yttre,—men ingalunda. En diktares huvud under lockigt hår, med yvigt helskägg, den kraftiga gestalten klädd i bekväm ylleskjorta och anspråkslös arbetsrock;—den rastlöse mannen sittande vid ett enkelt ritbräde, under samtalet outtröttligt verksam med utkast och pensel. Därtill i varje ord den klara och eldiga själen; ingenting vanligt och ingenting sökt.»

[11] Ehuruval han avböjde den honom erbjudna titeln av *Poeta laureatus* (eller lagerkrönt diktarkonung—ett hovämbete som ännu lär fortleva i England och som efter Tennyson övergick till Alfred Austin) var Morris dock mycket glad över den honom tillämnade stora äran. Egendomligt nog blev han, just sedan han gått in för socialismen, utnämnd till hedersledamot av sitt College i Oxford, en heder, som ju eljest blott kommer personer i så hög ställning som biskopar och ministrar till del. Men så var Morris också oomtvistligt en av Englands största söner.

Morris vann snart ett sådant erkänt namn som diktare, att en lärostol i skönlitteratur erbjöds honom vid universitetet i Oxford; men han avböjde anbudet, då han icke passade i en så bunden ställning.

Oaktat sina politiska åsikter, sitt uppträdande som ledare av den nya socialistiska föreningen i England, sina brandröda tal å Trafalgar Square, i Hyde Park och runt omkring i England emot de existerande orättvisorna i samhället och mot parlamentet samt sin häktning tillfölje våldsamt motstånd mot polis i en folksamling, alit detta oaktat tillkallades han ofta av myndigheterna som sakkunnig rådgivare i många fall och var till sin död examinator vid statens konstskola i South-Kensington. Hans omdöme var på vissa områden så tillförlitligt och träffande, att han ofta hjälpte museidirektörerna vid fastställandet av museiföremåls inköpspriser.

Morris var den modernaste bland de moderne [12] och ändock hade hans världsåskådning sina rötter i medeltiden, i klostercellen,—ja, han funderade som ung oxfordstudent allvarligt på att använda sin stora förmögenhet till grundläggandet av ett kloster för att där tillsammans med sina konstnärsvänner, ostörd av världens larm, få realisera sina planer till livets förskönande.

Denne egendomliga drömmare, som sade om sig sj älv att han var »*född i en tid, som icke passade för honom*», var politiskt icke blott en revolutionär i modern mening utan också en omstörtare på det konstindustriella området.

Han var grundläggare av den moderna konstindustrien i England, som härifrån utbreddes sig över kontinenten, ja, hela världen. Han framträdde som en räddare just i nödens stund, då dekadansen på det konstindustriella området var som störst. Som agitator, folktalare, den fint bildade socialisten och humanisten i universell mening, förblev han dock alltid med glödande kärlek besjälad av sitt eget fosterland, sitt kära, gamla England.

Med sin livliga fantasi var det honom lekande lätt att skriva vers, vilket däremot icke var fallet med prosan.

Han var uppriktigt religiös och förklarar till sitt försvar att den honom förebrädda motsägelsen i hans socialistiska tendenser blott vore skenbar, då den första kristna församlingen var byggd på

kommunistisk grundval.

[13] Resultatet av Kristi lära syntes honom i rent socialistisk bemärkelse utmytna i: *upphävandet av slave-riet, kvinnans likställighet och arbetets ära*. Endast genom grundlig bildning kunde det socialistiska partiet segra. Den historiska utvecklingen av kyrkans dogmer ville han ej veta ay. Han lutade i sin religiösa uppfattning åt statskyrkan.

När han ser en arkitektoniskt vacker kyrkobyggnad, glömmet han hela världen omkring sig.

Ett av de vackraste dragen i Morris' privatförhållanden var hans mönstergilla familjelivi Kelmscott-herresätet på landet och i Kelmscott-house i London-Hammersmith. Morris var trofast och till-given som van, även om han fick uppleva mången sorglig erfarenhet i form av sviken vänskap från håll, därifrån han minst hade väntat det. Hans storslaget anlagda karaktär gjorde dock att han utan vidare förlät, även där han juridiskt hade kunnat tilltvinga sig rätt. Han säger också en gång på tal om en liden oförrätt:

Oh, how I long to keep the world from narrowing me
And to look at things bigly and kindly.

Att skriva en biografi över William Morris skulle knappast låta sig göra utan att också giva en stor del av Burne-Jones', den store målarens, levnadsbeskrivning. Båda vännerna inskrevos på samma dag vid universitetet i Oxford och blevo oskiljaktiga hela [14] livet igenom. De kompletterade varandra till den grad, att den ene knappast kunde tänkas utan den andre. (Burne-Jones, som tillfölje sin familjs påtryckning emottog den honom erbjudna titeln av baronet, dog 1898, 2 år efter Morris.—Hans svägerska var mor till Rudyard Kipling.)

William Morris föddes den 24 mars 1834 i Walthamstow och var äldste sonen till en förmögen bankir.

År 1844 inträffade något—som jag tillåter mig anföra utan att göra någon anspelning på vad som inträffat i vårt land! Man upptäckte nämligen av en tillfällighet koppar i närheten av staden Tavistock. Ett aktiebolag bildades för gruvornas bearbetande och aktierna lydde som vanligt i England på 1 Pund Sterling, av vilka William Morris' fader förvärvade sig 272 st. Inom kort stego dessa aktier från 1 Pund till 800 Pund stycket och den lycklige ägaren kunde draga sig tillbaka med ett kapital av omkring 4 millioner kronor.

Genom den förmögenhet, som Morris ärvt, sattes han ju redan tidigt i tillfälle att förverkliga sina planer och skönhetsdrömmar.

Burne-Jones och Morris voro båda bestämda för det prästerliga kallet. Emellertid skulle ingen av dem komma att fullfölja denna bana. Uppgifter på andra områden väntade dem. Efter att år 1856 hava tagit Bachelor-of-art-graden inskrevs Morris kontraktensligt som arkitektelev hos arkitekten vid Oxfords universitet, E. G. Street, och även efter sin

[15] Elm House, Walthamstow, där William Morris föddes

[16] avflyttning till London arbetade Morris inom arkitektfacket.

Burne-Jones hade för aysikt att bliva diktare, men Morris avrådde honom, emedan Burne-Jones därtill icke bade spar av talang. »Hellre än att du bleve en dålig poet, ville jag se dig som en god präst!»

Morris upptäckte emellertid snart Burne-Jones' konstnärsgåva och det är Morris' stora förtjänst att denna storartade förmåga tillfördes konstindustrien och konsten.

De båda medeltidsvännerna kommo emellertid i livlig beröring med ledarna av den nya riktningen inom den engelska konstvärlden, prärafaelitismen, stiftad av en grupp målare, som önskade en återgång i konsten till den högsta grad av enkelhet, sanning och innerlighet.

John Ruskin och Dante Gabriel Rosetti [*sic*] voro de andliga ledarna av denna skola, till vilken Burne-Jones kom att sluta sig. Morris lät aldrig inskriva sig som medlem i detta sällskap, ehuru han räknas som en av prärafaelitismens främste målsmän.

Mot slutet av år 1856 drogo båda vännerna till London, där de i Red Lion Square en tid bortåt förde ett lustigt liv à la Bohême.

Visserligen bade Morris ju icke prövat på vad motgångar och sorger vill säga och ej heller bade han några bekymmer för tillvaron. Han arbetade med okuvlig energi, och trots de rikliga tillgångarna blev det icke tal om att »sudda» eller att »slå dank». Men förhållandet till [17] »Red Lion-Mary» lär ha kunnat giva stoff till en ny Decameron med hundrade historier! »Red Lion-Mary» skötte för resten hushållet på ett förtjänstfullt sätt för de båda vännerna, hon kokade, sydde och stoppade strumpor. Hon kunde glömma allt omkring sig för att få se på när det malades eller för att få höra Morris' sista dikt uppläsa. Hon var icke obildad och stod helst modell, så att hon genom sina många och goda egenskaper uppnådde en viss ryktbarhet bland de båda konstnärernas vänner.

Upprinnelsen till Morris' vittomfattande verksamhet inom konstindustrien, vilken verksamhet betecknar konstindustriens renässans i England, och i hela den civiliserade världen för övrigt, torde kunna tankas stamma från de förtvivlade försök Morris gjorde att till sin bostad i Red Lion Square anskaffa möbler och bohagsting, som kunde tilltala hans smak och stilkänsla. Svårigheten att erhålla användbara och smakfulla möbler föranledde Morris att själy göra utkast och teckningar till bord och stolar (s. k. Morris-stolar, som det ännu heter) m. m., och säkert är, att dessa hans strävanden haft stor betydelse för hans senare utveckling.

Red Lion-Square blev snart en samlingsplats för många framstående konstnärer och konstintresserade personer. Bland andra räknades även diktaren Swinburne till denna krets. Man kom och gick som man ville. Något regelbundet liv fördes där icke. Vad som bidrog till Bohême-stämningen var den [18] förut nämnde Rosettis [*sic*] oro och hans förhållande till Miss Siddal—hans modell och älskarinna.—Det dröjde fulla tio år innan Rosetti [*sic*] beslöt sig för att gifta sig med henne. Då hon kort därpå helt plötsligt dog, förlorade Rosetti [*sic*] besinningen ända därhän, att han invecklade manuskriptet till sina dikter i den dödas gyllene hår och lat sålunda manuskriptet begravas med henne. Om man kan förstå denna översvallande känsloyttring i ett utbrott av gränslös smärta, så måste det dock betecknas som i högsta grad hållningslöst att Rosetti [*sic*] lat förleda sig till den grymma handlingen att ungefär ett årtionde därefter störa sin älskade Miss Siddals (så kallades hon även som gift) lugn i graven och låta uppgräva det i likkistan befintliga manuskriptet för att utgiva det i tryck och sålunda slå mynt av detsamma. Av den sensationslystna allmänheten blevo dessa dikter ytterst eftersökta. Det var ju något särdeles pikant!

Dante Gabriel Rosetti [*sic*], drömmaren och målarepoeten, om vilken man sagt att det hade varit bättre om han hade »målade sina dikter och diktat sina tavlor», utövade ett stort inflytande på Morris' utveckling.

Listan på Morris' dikter är mycket lång. Det är ofattligt huru han vid sidan av allt annat kunnat få tid till denna alstring, som ensamt kunde ha utgjort en människas livsgärning. Efter hans första poem: »Gueneveres försvar» (1858) följa »Jasons liv och död» 1867, 8:te [*sic*] upplagan 1882, »Det jordiska paradiset», 8 delar i Kelmscott-upplagan, »Völsunga-[19] sagan», »John Balls dröm», »Bergens rötter», »Poem vid vagen», »Tecken till förändring», »Grettes saga», »Kärlek är nog», »Nytt från ingenstädes», »Versboken» och »Den söndrande floden». Dessutom utförde han översättningar ur den klassiska litteraturen såsom Virgilius' Æneid och Homerus' Odysseé. Detta är endast ett urval av de mest bekanta av hans verk. Hans poetiska arbeten utkommo 1896 i 10 band.

Den nordiska sagovärlden tjugade Morris' sinne. Han hänger sig åt studiet av det gamla Islands språk och diktning och har tvenne gånger berest detta land. Som lärare i isländskan hade han en isländare, Eiríkr Magnusson, sedermera bibliotekarie i England.

Jag överlåter till andra att värdesätta Morris' omfattande diktning. Den är fylld av allvar, skönhet och den rikaste fantasi; språket adelt, välljudande och kraftigt. Han rör sig på så skilda områden som de fornordiska och isländska hjältesagorna och den grekiska forntidens ädla gestalter. Som yngling besjunger han Artussagokretsen och Argonauterfärden. Morris skriver vers med beundransvärd lätthet. Hans van Fairfax Murray äger ett av Morris' manuskript—långa spalter utan ett ords korrektur; han

skall hava författat en av sina friskaste episka hjältesagor, 750 rader, på en dag från klockan fyra på morgonen till klockan fyra eftermiddagen.

Som målare försökte sig Morris under några år, men slungade paletten, då han, som han sade, icke kunde få figurerna »att röra sig»!

[20] Han anses oöverträffad i konsten att texta. Man måste beundra den oerhörda fliten och uthålligheten, hos en man, som kunnat åstadkomma så tålmodsprövande och underbart vackra textningsarbeten som dem, av vilka några prov visades på Bokindustriutställningen i Göteborg ar 1900.

Morris stiftade, under intryck från Oxford, där restaureringslustan gripit omkring sig, »Sällskapet för skyddandet av fornåldriga byggnader».

Man har honom att tacka för att den redan påbörjade »renoveringen» av S:t [sic] Markuskyrkan i Venedig blev inställd. Det gällde den bysantinska basilikan. Morris' upprepade protester mot restaureringsarbetet åstadkommo endast det svaret ått Morris kunde ägna sig at sitt eget lands angelägenheter. Men han förtröttades icke. Hans upprepade varma vädjan till Italiens folk att förmå myndigheterna att lämna de härliga mosaikerna orörda tog till sist skruv, och restaureringen blev under någon märkvärdig förevändning inställd,—en triumf för skönhetsdyrkaren och entusiasterna William Morris.

Emellertid skulle Morris gifta sig och sätta bo i det hus som han själy ritat, »Det röda huset» i Upton, och som hans van Philip Webb byggt, men alit vad som fanns i handeln till ett hems inredning sårade hans skönhetskänsla. I sitt präktiga arbete över Morris beskriver Valance eländet från denna tid: antimakassar, hårarbeten, vaxblommor, pärlbrickor, [21] tagelsoffor, korkarbeten, pressade mässingssaker, förgyllda gipsgubbar och dylikt. Mot dessa rysligheter reagerade Morris, och så företog han sig att med vänners och väninnors bistånd efter egna utkast inreda sitt hem. Detta skedde år 1859.

Då vi några vänner ett par år därefter, omtalar Rosetti [sic], sutto tillsamman och talet kom på konst, hur i gamla tider konstnären sysselsatte sig med varjehanda, tecknade ornament, gjorde ritningar till möbler o. s. v., föreslog en av oss, mera på skämt, att var och en skulle satsa 1 pund för att armed grunda ett sällskap eller ett bolag i ändamål att reformera tillståndet på det konstindustriella området. Förslaget antogs och Morris utsågs till ledare.—Firman grundades av William Morris, Dante Gabriel Rosetti [sic], Edvard Burne-Jones, Walter Crane m. fl., 7 eller 8 tillsamman.

Och så äro vi framme vid början till konstindustriens pånyttfödelse. Morris' jättekraft, energi och hans mors penningehjälpsatte det hela i gång. Och det gällde icke småsaker. Morris (som till sist fick ensam övertaga hela firman) började med glasmålningar, utsträckte därefter verksamheten till tapeter, tryckta bomullsvävnader (chintz eller på svenska sits), gobeliner, mattor, möbler och keramik. Egendomligt nog befattade sig Morris aldrig med konstsmide, kanske därför att han därvid ej fick arbeta i farg, som han älskade, eller kanske stod konstsmidet då högt i England.

[22] För att driva en så omfattande verksamhet, som redan på Morris' tid lär ha sysselsatt omkring 3,000 personer enligt vad som uppgives i en amerikansk essay över Morris, erfordrades givetvis ett stort rörelsekapital och Morris' förmögenhet gick också åt. Ja, det bleu till och med nödvändigt att realisera några av hans värdefulla och kära handskrifter för att kunna likvidera alla omkostnaderna för de oupphörliga experimenten m. m. Morris ägde ett alldeles enastående handskrifts- och inkunabelbibliotek. Man kan ju göra sig ett begrepp om detsamma, då efter Morris' död, år 1896, hela den praktfulla samlingen köptes av en anonym person, vilken på auktion sålde det »mindre värdefulla» av samlingen till ett belopp av omkring 200,000 kronor. Den huvudsakliga delen av Morris' bibliotek såldes till Pierpont Morgan för, som det sages, fyra och en hals millioner kronor.

Det kan anföras att för en handskrift, Psaltaren, hade Morris betalt 1,000 Pund, d. v. s. omkring 18,000 kronor.

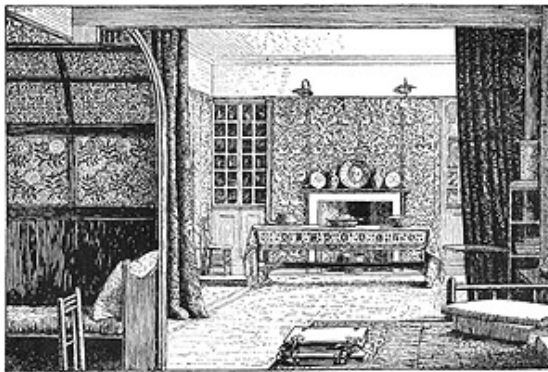
För att med relativt lugn kunna ägna sig åt sin mest betydande gärning, nämligen bokens konstnärliga utstyrsel, som råkat i fullständigt förfall, överlämnade Morris ledningen av den än i dag existerande affären, Morris & Co. i Oxfordstreet i London, till tvenne köpmän, vilka skötte sin sak så bra, att affären lämnade mycket god vinst. Denna

[23] Kelmscott Press

[24]
Kelmscott
Manor

[25] Kelmscott Manor, Salong

[26] satte Morris i stånd att egna sin tid åt pånyttfödelsen av *den medeltida*

boktryckarekonsten.

Till utgångspunkt för denna renässans tog han principen för den medeltida handskriftens utstyrel och arrangement, något som ju också Gutenberg gjort före honom. Till förebild för typer, initialer och randlister m. m. tog han de bästa italienska och sydtyska inkunablerna eller förstlingstrycken.

Förarbetena till upprättandet av the Kelmscottpress, år 1890, voro både vidlyftiga, kostbara och ofantligt krävande. Så tecknade Morris själy sina 3 slags typer, skar själy sina initialer och ornament i trä, lärde sig sj älv att tillverka det handgjorda papperet, så att det blev lika vackert och gott som det medeltida norditalienska, lärde sig själy att trycka, da typografer, som kunde trycka i handpress på det gamla sättet, ej funnos.

Den bästa beskrivningen över Kelmscott-tryckeriet och dess syfte har emellertid Morris givit själy, varför jag återgiver densamma här.

«Jag började trycka böcker i förhoppning att åstadkomma sådana, som skulle äga avgjort anspråk på skönhet på samma gång de voro lätta att läsa och varken skulle besvära ögonen eller störa läsarens uppfattning genom bokstävernas excentriska form. Jag har alltid varit en stor beundrare av medeltidens kalligrafi och den tryckart, som tog dess plats. Vad 1500-talets böcker angår, har jag gjort den erfarenheten, att de alltid voro vackra blott och [27] bart genom typografien, oaysett ornamenten, som så rikligt pryda dem. Och kärnpunkten i min aysikt var att åstadkomma böcker, vilka det skulle vara ett nöje att betrakta som alster av tryck och typanordning. Då jag såg mitt företag ur denna synpunkt, fann jag att vad jag först och främst hade att taga i betraktande var: papperet, typens form, avståndet mellan orden och mellan bokstäverna såväl som mellan raderna och till slut den tryckta textens plats på sidan.

Det var naturligt att jag skulle finna det nödvändigt att använda handgjort papper, både för varaktighetens och utseendets skull. Det skulle vara falsk ekonomi att spara på papperets kvalitet; jag hade endast att bestämma mig för vilket slags papper. I denna sak kom jag till två slutsatser: 1) papperet måste vara av hellinne (det mesta handgjorda papper nu för tiden är av bomull) och måste vara fullkomligt hårt, d. v. s. ordentligt limmat; och 2) att ehuru det måste vara slätt och icke refflat, d. v. s. tillverkat på en form av tydliga metalltrådar, linjerna, som dessa trådar förorsaka, icke få vara så framträdande att papperet ser randigt ut. Jag märkte, att jag i dessa ayseenden var ense med papperstillverkarna i femtonde århundradet och tog till mönster ett papper från Bologna år 1473.

Så är det typen. Snarare av instinkt än av grubbel därpå började jag skaffa mig en stor typ av romansk stil. Vad jag åstundade var en bokstav ren i formen;

[28] enkel utan överflödiga utkrusningar; solid utan att linjerna göras grövre och finare d. v. s. utan 'hårstrekar', vilket är den moderna typens huvudsakligaste fel och vilket försvårar läsningen; icke hopträngd, som all nyare stil blivit tack vare penningintressets tvingande makt. Den enda källa, varur denna förbättrade romanska stil kunde hamtas, var arbetena av de stora venetianska boktryckarna i femtonde århundradet, av vilka Nicholas Jenson hade att uppvisa de fullständigaste och mest romanska typer från åren 1470-1476. Jag studerade denna typ med stor noggrannhet, fotograferade den i förstorad skala och kopierade den många gånger, innan jag började teckna min egen bokstav, så att ehuru jag funnit själva kärnan, har jag icke slaviskt kopierat; i själva verket är min romanska typ, synnerligast i de 'gemena' bokstäverna, mera besläktad med den götiska än Jensons är det. Sedermera fick jag klart för mig, att jag måste hava såväl en götisk som en romansk stil, och jag föresatte mig att befria den götiska stilen från beskyllningen för oläslighet. Och jag kände, att denna beskyllning kunde icke med skäl av sannolikhet gälla typerna från tryckerikonstens två första dekader. Schœffer i Mainz, Mentelin i Strassburg och Günther Zainer i Augsburg undveko de spetsiga ändarna och den orimliga hopträngning, vilka lades en senare stil till last. Endast de första boktryckarna, som dar naturligtvis följde, företrädarnas, skrivarnas, exempel, voro mycket slös-

[29] Kelmscott Manor, Arbestrum

[30] aktiga med förkortningar och brukade en mängd sammanbundna bokstäver, vilka emellertid äro mycket bekväma för sättaren. Sålunda uteslöt jag helt och hållet förkortningar, med undantag av & och hade mycket få sammanbundna bokstäver, endast sådana, som voro absolut nödvändiga. Med mitt ändamål ständigt i sikte tecknade jag en tryckbokstays-stil, som jag tror mig kunna påstå är lika läslig som någon romansk och, för att vara uppriktig, jag föredrar den framför den romanska. Denna stil är av storleken 'Great Primer', men längre fram blev jag tvungen att vid tryckningen av Chaucer (en bok med dubbelkolumner) anskaffa en gotisk stil av 'Pica'-storlek. Punsarna för alla dessa typer skuros med stor skicklighet av Mr[.] E. P. Prince och återgiva tillfredsställande de av mig utförda teckningarna.

Återstår utrymmet. Först måste man tänka på att bokstavens 'fas' skall vara så nära intill 'stapeln' som möjligt, så att störande vita tomrum mellan bokstäverna undvikas. Sedan måste aktgivas på att tomrummen mellan orden dels icke äro större än att dessa tydligt särskiljas, och dels att de äro så lika som möjligt. Moderna typografer, även de bästa, fästa mycken liten vikt vid dessa två huvudpunkter i en korrekt uppställning, och de mindre skickliga rusa blint på i utsvävande vidlyftighet och åstadkomma därigenom bland annat dessa fula 'floder' av mellanrum, vilka flyta omkring på papperet och äro en skamfläck för alit vad anständig typografi heter.

[31] Kelmscott Manor, Sovrum

[32] För det tredje skola tomrummen mellan raderna icke vara för överdrivna, det moderna bruket av mellanslag skall användas ytterst sparsamt och aldrig utan bestämd anledning som för att utmärka något särskilt slags tryck. Det enda mellanslag jag tillåtit mig är i några fall en kvartpetit mellan raderna i min götiska picastil. I Chaucer och andra böcker med dubbelkolumner har jag använt en åttondel, och icke ens detta i 16:0-böckerna. Sist men alldeles icke minst viktigt kommer den tryckta textens ställning på sidan. Den inre marginalen bör vara smalast, den övre något bredare, den yttre ännu bredare och den undre bredast av alla. Från denna regel avvikes aldrig i medeltidsböcker, tryckta eller skrivna. Moderna boktryckare synda systematiskt häremot i uppenbar motsägelse av det faktum, att en boks enhet utgöres av två sidor. En vän, bibliotekarie vid ett av våra förnämsta privata bibliotek, omtalar för mig, att han efter noggrann prövning kommit till det resultat, att medeltidsregeln i detta fall var att Ora en skillnad av 20% från marginal till marginal. Dessa placeringsförhållanden äro av största vikt vid åstadkommandet av vackra böcker. Om dessa villkor tillräckligt beaktas, skall vilken bok som helst även i det vanligaste tryck bliva åtminstone ordentlig och behaglig för ögat. Förakt för dem skall förstöra verkan av den bast tecknade stil.

Det var endast naturligt, att jag, dekoratör till yrket, skulle försöka att på ett passande sätt pryda [33] mina böcker; angående denna sak vill jag blott nämna, att jag alltid försökt komma ihåg nödvändigheten av att dekorationen är i överensstämmelse med stiltypen. Jag får tillägga, att vid teckningen av de vackra och oöverträffliga träsnitt, vilka prytt åtskilliga av mina böcker, först och främst Chaucer, vilken nu närmar sig fullbordan, har min van Sir Edward Burne-Jones aldrig förlorat denna viktiga punkt ur sikte. Hans arbete giver oss icke endast en serie av de skönaste och fantasirikaste tavlor, utan bildar även den mest harmoniska dekoration till den tryckta boken. Kelmscott Manor, Upper Mall, Hammersmith, Nov. 11, 1895.» [sic]

[34] Tyvärr var det endast få år Morris fick ägna åt denna nya verksamhet. Den 3 oktober 1896, samma dag som hans sista bok «The well at the world's end» utkom, var hans livsarbete fullbordat. Utan honom kunde icke Kelmscotts tryckeri fortfaara, och det stängdes i Januari 1898.

Emellertid verkade Kelmscott-böckerna vid sitt första framträdande som om en bomb hade slagit ned, i all synnerhet bland boktryckarne, bland vilka det nog icke funnos så många som hade studerat boktryckarekonstens historia och därigenom kunnat se, att Morris för sina typer och för sin bokutstyrelse gått tillbaka till de gamla förebilderna, inkunablerna.

Hemligheten i Morris' framgång är att söka däri, att han själy grundligt lärde sig varje konstns eller hantverks teknik och att han icke slutade förr, in han övervunnit alla svårigheter. Så sysselsatte han sig länge med färgning av tyger, han möttes vid glasmålningen av stora svårigheter, färgerna ville nämligen »rinna» och armed rann pengarna ur plånboken, ty många glasfönster måste göras om, innan man lyckats lira sig att framställa ljusäkta och hållbara färger.

Som ett exempel på hans verksamhetsiver må anföras, att han i sin sängkammare satte upp en vävstol och lärde sig att behärska denna teknik.

Något som i hög grad bidrog till det fullödiga resultatet var samarbetet med vannen Burne-Jones. Morris gav uppslaget till arrangemanget, tecknade

[35] Merton Abbey, Glasmåleri

[36] ornament och angav färgsammansättningen m. m. under det Burne-Jones tecknade eller malade figurerna.

Det bästa monumentet över detta samarbete är den så kallade »Great Chaucer», om vilken det sagts, att den är den vackraste bok som någonsin lämnat en tryckpress. Denna bok var Morris' ögonfröjd, och han fruktade att icke få uppleva avslutandet av densamma, vilket han dock gjorde. Förutom de 87 teckningarna av Burne-Jones har den en helsides titel i träsnitt, 14 stora och 18 mindre infattningar samt 26 initialord, alla tecknade av William Morris. Som helgjutet konstverk, fullödigt i konstnärligt och tekniskt ayseende har denna bok endast att tävla med Gutenbergs 42-radiga bibel och möjligen något av Schöffers arbeten. Men för den ytlige betraktaren äro de stora inkunablerna med sina vackra initialer i bladguldsbelagning och färger kanske mera tilltalande. Dock torde helhetsverkan hos the Great Chaucer med sina rika omramningar i svart på vitt samt med en och annan rubrik i rött verka mera lugnt och gediget.

I sitt boktryck kallades Morris arkaist, i det han vid valet av förebilder för typer, bokutstyrsel och papper gick direkt tillbaka till medeltiden, sålunda överhoppade alla mellanliggande epoker. Han är ännu icke tillräckligt förstådd av en hel del man av facket. Säkert är emellertid att hans insats varit till stor välsignelse för boktryckarekonsten, ity att han »rensade luften», pavisade alit det gyckel och all den

[37] Merton Abbey, Väveri och Boktryckeri

[38] osmak samt den dekadans, vi arbetat oss ned till. Efter Morris räkna vi en ny aera för bokutstyrelsen. Hans principer blevo de ledande, och hans arbeten äro fortfarande en djup brunn att ösa ur för dem, som vilja lära och hava förmåga att se.

På alla de områden av konstindustri dar Morris verkat, har han fått talrika efterföljare, som fortfara att arbeta på den av honom inslagna vagen.

Morris var en mycket häftig man, men lärde sig i livets skola att behärska sitt lynne. Han utvecklade underverk av tålmod i sitt arbete.

Att Morris hade sinne för humor är blott helt naturligt. Vid upplivandet av den gamla växtfärgningen, som hade kommit i glömska tillfölje de moderna anilinfärgerna, stod Morris en gång i skjortärmarne med pipan i munnen, och då en besökande frågade efter mastaren, ropade denne med en döendes stamma: [»I am dyeing, I am dyeing, I am dyeing!«] Ordleken kan tyvärr ej översättas.

Jag vill har återgiva några av hans sentenser, som blivit till slagord:

«Kont är uttrycket för en människas glädje i arbetet.»

Han menade att då arbetet är världens balsa och styrka, så finnes intet nedsättande eller förnedrande i kroppsarbetet.

«Hav intet i Edert hem, som Ni icke anser för nyttigt eller tycker vara vackert.»

[39] «Jag är en konstnär eller en arbetare med allvarlig vilja att använda den förmåga jag möjligen äger och fast besluten att icke, om jag kan undvika det, göra något dåligt.»

«I burgna hem finnes det ofta—med undantag av köket—icke många saker, som äro till nytta.»

«Ett arbete, som göres utan glädje, är icke värt att göras.»

«Skulle jag, sade han, under 10 timmar i strack utföra ett arbete, som jag hatade och ayskydde, så hoppas jag att jag skulle använda min fritid till politisk agitation, men jag fruktar att jag använde den till att supas mig full!»

«Jag trycker icke för vinnings skull, och om jag också icke kan låta blåa elefanter regna ner från himlen, så skall det dock regna böcker.»

«De barbariska sederna voro, nar alit kommer om-kring, mera mänskliga än vår nutids civiliserade rysligheter.»

Om Morris hade John Ruskin det mycket sägande uttrycket: «*Morris is beaten gold*».

Efter en resa till Norge—utan att hava gått iland från ångbåten—injuknade Morris och dog den 3 oktober 1896. Lungsot, sockersjuka och sömnlöshet voro orsakerna. Han blev 62½ år gammal.

Man har om Morris använt beteckningen »övermänniska», vilket helt säkert är befogat, men ännu vackrare och viktigare synes det mig att saga: Han [40] var en man och det i allo. Som slutord vill jag söka återgiva några strofer ur en av hans dikter:

«Sätt skuldra mot skuldra, förrn världen blir äldre
ty hjälpa, det mäktar blott du och så jag.
I tiderna långa och mörka och trånga
kanhända *de* föddes, som visa oss väg!

Lat alla de slöa blott ängslas och dröja
och giftas och leva ett drömmande liv.
Vi vilja ej sova, *vårt liv* vi vill våga
tills världen den sköna och nya dr född!«]

För Morris var skönheten icke målet utan medlet till att göra människorna gladare och lyckligare.

Copyright © 2011 William Morris Society in the United States. All rights reserved.

Contacts: United States: us@morrissociety.org • United Kingdom: uk@morrissociety.org • Canada: info@wmsc.ca

Updated 14 June, 2011